

УДК 338.23

*І. О. Губарєва, канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України*

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄС У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті представлено методичний підхід до оцінки рівня безпеки національної економіки країни в політичній сфері із застосуванням сучасних методів аналізу (кореляційний, кластерний аналіз і метод таксономії), який дозволяє провести об'єктивну оцінку його рівня розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки заходів забезпечення безпеки національної економіки країни в умовах посилення інтеграційних процесів.

Ключові слова: безпека національної економіки, політична сфера, таксономія, кореляція, кластерний аналіз, інтегральний показник.

Постановка проблеми. Своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам є запорукою реалізації макроекономічних цілей країни та забезпечення безпеки національної економіки. Загрози безпеці національної економіки країни проявляються у всіх сферах суспільства: економічній, соціальній, політичній та духовній. Виявлення загроз безпеці національної економіки і прогнозування їх наслідків відбувається на основі моніторингу, систематичного зіставлення дійсного стану безпеки національної економіки країни з бажаним рівнем безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання методології оцінки рівня безпеки національної економіки знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, опрацюванням питань застосування кількісних методів у загальній теорії національної безпеки займаються такі вчені, як М. В. Андреев, П. Р. Белов, В. А. Ліпкан, А. А. Прохожев. Ґрунтовні дослідження у сфері застосування кількісних методів оцінки окремих секторів безпеки проводили такі автори: В. М. Баринькин, Е. Р. Шевельов, В. А. Владимиров, Ю. Л. Воробйов, Р. Р. Малинецький, Н. А. Махутов, С. Р. Харченко. Питання методології і розробки різних аспектів застосування кількісних методів оцінки рівня економічної безпеки у різному ступені деталізації знайшли відображення у дослідженнях С. Ю. Глазєва, В. А. Дворянкова, М. О. Кизима, Е. А. Олейникова, Н. Н. Потрубача, А. А. Прохожева, Т. В. Сиучевої, В. К. Сенчагова та інших. Таким чином, у науковій літературі існують різні погляди на проблему виміру рівня безпеки національної економіки і, незважаючи на значні надбання з розв'язання даного питання, є необхідність в удосконаленні існуючих методичних підходів до оцінки безпеки національної

економіки країни шляхом розрахунку інтегрального показника безпеки національної економіки за сферами виникнення загроз.

Невирішені раніше частини проблеми. Огляд економічної літератури показав, що залишаються недостатньо розроблені методичні підходи та інструментарій, які б в загальному вигляді характеризували рівень безпеки національної економіки країни в політичній сфері. У зв'язку з цим важливим науковим завданням є обґрунтування та застосування на практиці інтегрального показника безпеки національної економіки країни в політичній сфері, який допоможе оперативно відслідковувати тенденції його зміни та здійснювати ранжування країн світу за рівнем безпеки національної економіки.

Метою даної статті є дослідження методичних підходів до оцінки рівня безпеки національної економіки країни в політичній сфері, який дозволяє провести об'єктивну оцінку його рівня розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки заходів забезпечення безпеки національної економіки країни в умовах посилення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика безпеки у політичній сфері визначається як функція держави щодо забезпечення захищеності життєво важливих політичних інтересів суспільства (особистості, соціальних верств, спільноти в цілому) від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також як сукупність необхідних для цього заходів [1]. Оцінка рівня безпеки національної економіки в політичній сфері може бути здійснена за допомогою міжнародних індексів та рейтингів за такими параметрами: політична стабільність, ефективність державного управління, відсутність перешкод для прояву політичних свобод, корупція, свобода інвестицій тощо.

Послідовність оцінки рівня безпеки національної економіки в політичній сфері країн світу наведено на рис. 1.

© І. О. Губарєва, 2014

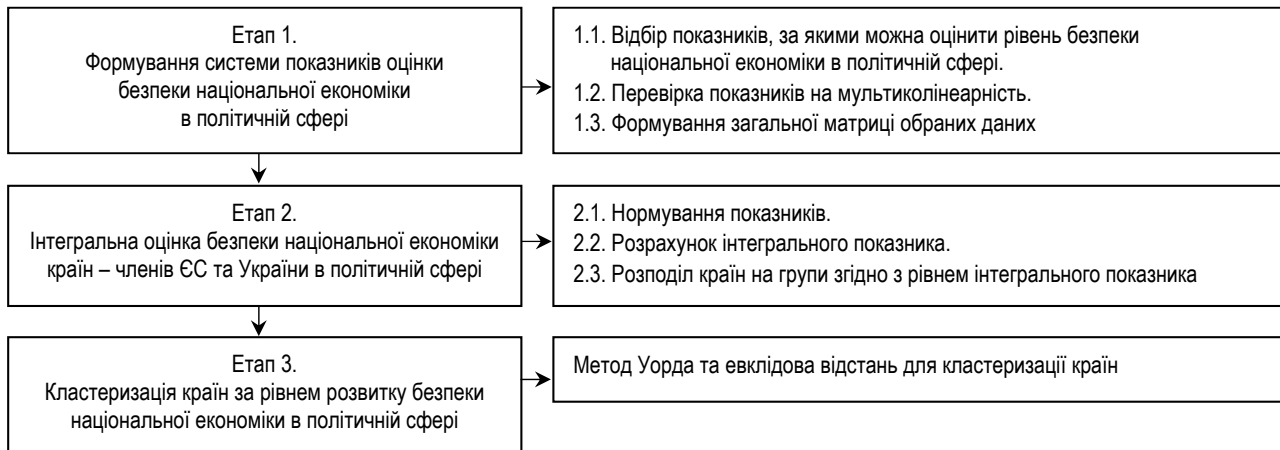

Рисунок 1 – Послідовність оцінки рівня безпеки національної економіки країн світу в політичній сфері

Як видно з рис. 1, на першому етапі необхідно сформулювати систему показників для оцінки безпеки національної економіки в політичній сфері. Слід зазначити, що на практиці не існує єдиного підходу до кількості індикаторів оцінки рівня безпеки національної економіки країни в політичній сфері. З точки зору методів та мети аналізу, доступності інформації, частоти аналізу, компетентності фахівців і можливості вживання математичного апарату для обґрунтування висновків на цьому етапі дослідження, а також з урахуванням підходів авторів [2, 3], даних міжнародних рейтингів та індексів сформуємо систему часткових показників-індикаторів, що характеризують рівень безпеки національної економіки в політичній сфері. В даному дослідженні для оцінювання рівня безпеки національної економіки країн світу в політичній сфері були використані значення 34 міжнародних рейтингів та індексів за 2011–2013 рр., серед яких найбільш відомі: Індекс політичної нестабільності (розробник The Economist) [4], Індекс сприйняття корупції (Transparency International) [5], Індекс легкості ведення бізнесу (Світовий Банк спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією) [6], Якість державного управління (Світовий банк) [7], Індекс державної крихкості (Незалежна громадська організація “Фонд миру” спільно з політологічним журналом Foreign Policy) [8] та інші. Під час дослідження було визначено, що деякі міжнародні індекси відрізняються методикою розрахунку, але однакові за економічним змістом, серед індексів зустрічається дублювання складових та окремих показників. Так, наприклад, Індекс крихкості держави [8] входить як компонента до Індексу сталого розвитку [9], а при його розрахунку використано індекси Якості державного управління [7]. Індекс

сприйняття корупції [5], який презентує міжнародна некомерційна громадська організація “Transparency International”, оцінює уявлення експертів щодо рівня корупції в державному секторі різних країн світу. Результати опитування щодо сприйняття корупції в країнах використовуються Світовим банком при розрахунку Індексів якості державного управління [7] та Індексу легкості ведення бізнесу [6], а також американським дослідницьким центром “The Heritage Foundation” спільно з газетою The Wall Street Journal при розрахунку Індексу економічної свободи [10] та Глобального індексу конкурентоспроможності [11].

Таким чином, на нашу думку, доцільно використовувати для проведення подальшого дослідження не комплексні міжнародні індекси та рейтинги, а часткові показники, що їх формують. Для оцінки рівня безпеки національної економіки в політичній сфері було відібрано наступні показники: політична глобалізація, виборчий процес і плюралізм, діяльність уряду, підприємництво, управління, інституції, свобода від корупції, право власності, фінансова свобода, участь уряду, свобода бізнесу, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода, доступ до ринку, адміністрування кордону, ділове середовище, реєстрація підприємства, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електропостачання, реєстрація власності, кредитування, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, ліквідація підприємства, рівень делегітимізації та криміналізації державних структур, наявність і якість суспільних послуг, рівень впливу апарату державної безпеки як “держави в державі”, рівень впливу групових або кланових еліт, ступінь втручання інших держав, соціально-інституціональний розвиток.

З метою уникнення посиленого ефекту під час розрахунку інтегрального показника безпеки національної економіки в політичній сфері за допомогою кореляційного аналізу була перевірена щільність статистичних зв'язків між числовими рядами за відібраними показниками, які можуть бути використані для оцінки безпеки національної економіки в політичній сфері. В результаті проведення кореляційного аналізу кількість показників, що можуть бути використані для оцінки безпеки національної економіки країни в політичній сфері, скоротилася до 20.

На другому етапі здійснюється інтегральна оцінка безпеки національної економіки країн – членів ЄС та України в політичній сфері. Існує багато методів побудови агрегованих, інтегральних, узагальнюючих або синтетичних показників, які розрізняються за способами редукції показників – ознак. Так, для розрахунку узагальнюючих, комплексних показників успішно застосовуються таксономічні методи, факторний аналіз, евристичні методи зниження розмірності, побудова зведеного (інтегрального) латентного показника якості (або ефективності

функціонування) складної системи, багатомірне шкалювання й інші [12]. Запропоновано для побудови узагальнюючого інтегрального показника безпеки національної економіки країни в політичній сфері застосувати метод таксономічного показника розвитку, який дозволяє звести сукупність ознак досліджуваного явища до однієї синтетичної ознаки.

Інтегральний показник безпеки національної економіки країни в політичній сфері було розраховано для України та країн – членів ЄС. Побудований таксономічний показник синтетично характеризує значення факторних ознак досліджуваних результуючих показників. Високі значення цього показника свідчать про високі значення ознак, що враховують, низькі – навпаки. Найважливішою його перевагою є те, що цей синтетичний показник може показувати розходження в процесах, що характеризують рівень безпеки національної економіки країни. По його величині можна судити про наявний потенціал росту для окремих країн у контексті ключових факторів, і, відповідно, про доцільність застосування до них управлінських впливів (рис. 2).

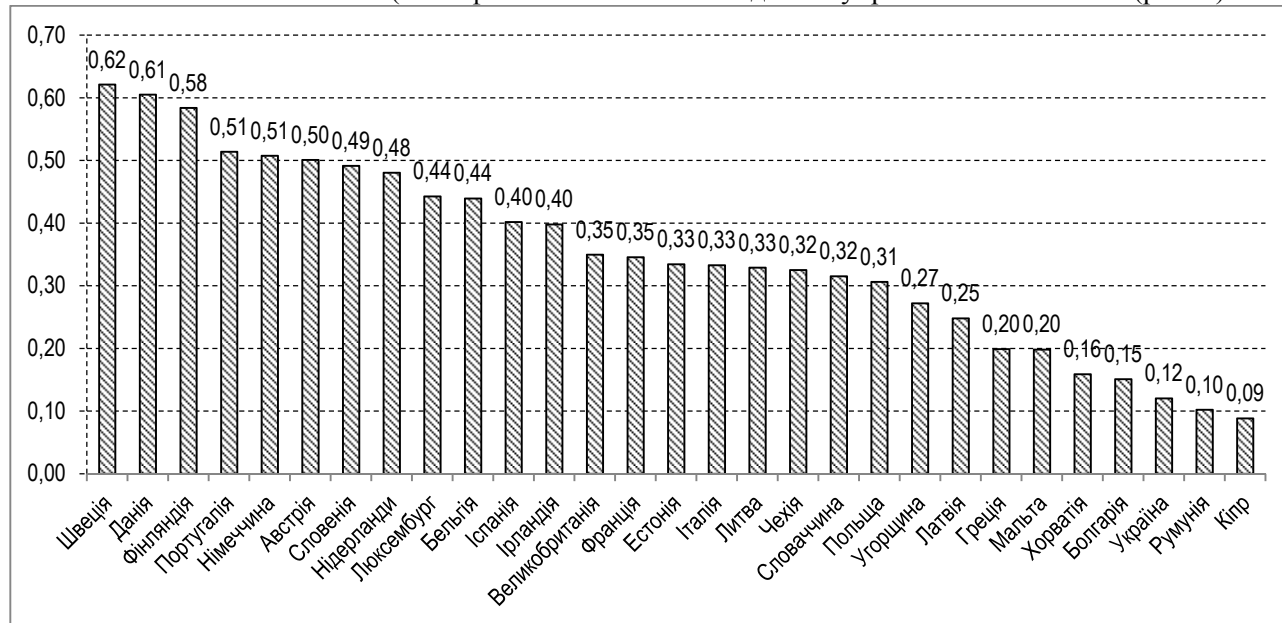

Рисунок 2 – Розташування значень інтегральних показників безпеки національної економіки країн – членів ЄС та України в політичній сфері у 2013 р.

Посилення інтеграційних процесів показує вплив на безпеку національної економіки країни, тому при обґрунтуванні інтеграційної стратегії дуже важливо не тільки оцінити рівень безпеки національної економіки, а і визначити групу країн для інтегрування. Кожна країна має свої особливості, але в однорідних групах діють близькі за змістом закономірності розвитку. З метою ранжування та виділення однорідної сукупності

країн за рівнем безпеки національної економіки в політичній сфері на третьому етапі було застосовано кластерний аналіз.

Кластерний аналіз – метод багатомірної класифікації об'єктів, який призначений для розбивки безлічі об'єктів на задане чи невідоме число класів (cluster – гроно, пучок, скупчення, група елементів, що характеризуються якоюсь загальною властивістю) [13].

Проведене дослідження рівня розвитку безпеки національної економіки України та країн – членів ЄС в політичній сфері дало змогу виділити чотири кластери, між якими спостерігаються істотні відмінності у тенденціях розвитку

безпеки національної економіки (табл. 1). З огляду на мету нашого дослідження усю сукупність досліджуваних об'єктів (29 країн) було розбито на чотири кластери (виходячи з аналізу дендограм).

Таблиця 1 – Упорядковані класи за рівнями безпеки національної економіки в політичній сфері з переліком країн, що увійшли до них

Клас	Розшарування країн		
	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1	Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція, Швеція	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція, Швеція	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція, Швеція
2	Великобританія, Данія, Ірландія, Мальта	Естонія, Іспанія, Латвія, Литва, Люксембург, Польща, Словаччина, Угорщина, Хорватія, Чехія	Естонія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія
3	Греція, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Словаччина, Угорщина, Чехія	Греція, Італія, Кіпр, Мальта	Греція, Кіпр
4	Болгарія, Латвія, Польща, Румунія, Хорватія, Україна	Болгарія, Румунія, Україна	Болгарія, Румунія, Хорватія, Україна

Для перевірки достовірності рішень кластерного аналізу перевіримо усталеність класифікації в динаміці, аналізуючи зміни розшарування їх у кожен момент часу протягом 3 років.

Як показав проведений аналіз, найусталенішою за складом кластерів є перша група; динаміка свідчить, що структуроутворюючими елементами у ній є Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Словенія, Швеція. Країни з високим рівнем безпеки національної економіки в політичній сфері.

Усталеною за складом кластерів є також четверта група. Динаміка свідчить, що структуроутворюючими елементами у ній є: Болгарія, Україна, Румунія. В цю групу увійшли країни, що мають суттєві проблеми в забезпеченні безпеки національної економіки в політичній сфері. Ці країни мають найнижчі значення інтегрального показника безпеки національної економіки в політичній сфері (0,15–0,10) та таких показників, як: низький рівень фіскальної та фінансової свободи, складність ведення бізнесу, високий рівень впливу апарату державної безпеки як “держави в державі” та групових чи кланових еліт, високий ступінь втручання інших держав або зовнішніх політичних суб'єктів.

Склад другої і третьої груп протягом досліджуваного періоду постійно змінюється і тому їх не можна вважати усталеними за складом кластерів.

Висновки. Проведене дослідження показало, що країни, які мають однаковий рівень

економічного розвитку, схожі за рівнем безпеки національної економіки в політичній сфері, і тому вони можуть бути віднесені до одного економічного кластера.

Таким чином, було удосконалено методику оцінки рівня безпеки національної економіки, алгоритм розрахунку якої включає три взаємопов'язані етапи, має наукову обґрунтованість і об'єктивність, простоту та доступність розрахунків, конкретність і однозначність тлумачення отриманих результатів і може бути застосований органами державного влади в процесі забезпечення безпеки національної економіки в умовах посилення інтеграційних процесів. Отримані значення інтегрального показника політичного розвитку України та країн-членів ЄС дозволили виділити країни-лідери (Швеція, Фінляндія, Данія) із забезпечення безпеки національної економіки в політичній сфері та країни-аутсайтери (Болгарія, Румунія, Україна). Використання удосконаленої методики оцінки рівня безпеки національної економіки країни із застосування сучасних методів аналізу (кореляційний, кластерний аналіз і метод таксономії) дозволяє провести об'єктивну оцінку їх рівнів розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки заходів забезпечення безпеки національної економіки країни в умовах посилення інтеграційних процесів.

Список літератури

1. Наукова доповідь Національного інституту стратегічних досліджень “Національна безпека України, 1994–1996 рр.”. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/otch/roz02.htm>.
2. Іванов Ю. Б. Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань / Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, В. М. Остапенко : монографія. – Х. : ВД “Інжек”, 2012. – С. 240.
3. Шгаєр О. М. Оцінка рівня економічної безпеки банку / О. М. Шгаєр // *Управління розвитком : збірник наукових статей*. – Х. : ХНЕУ, 2011. – № 5(102). – С. 21–23.
4. Political Instability Index 2013/2014 [Електронний ресурс] // *The Economist*. – Режим доступу : <http://rate1.com.ua/issledovanija-rate1/1078>.
5. Corruption Perceptions Index 2014 [Електронний ресурс] // *Transparency International*. – Режим доступу : http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2014.
6. Індекс “Ведення бізнесу” Doing Business [Електронний ресурс] // *Doing Business – The World Bank Group*. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/Downloads>.
7. The Worldwide Governance Indicators 2013 [Електронний ресурс] // *The World Bank*. – Режим доступу : <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>.
8. Індекс крихкості держави [Електронний ресурс] // *The Fund for Peace*. – Режим доступу : <http://ffp.statesindex.org>.
9. Індекс сталого розвитку країни. Профілі країн [Електронний ресурс] / Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization>.
10. Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report [Електронний ресурс] // *The Fraser Institute*. – Режим доступу : <http://www.freetheworld.com/release.html>.
11. Індекс глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
12. Жаворонкова Г. Методичні підходи до визначення інтегрального показника економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні / Г. Жаворонкова, В. Жмуденко // *Економічний аналіз*. – 2010 р. – Випуск 7. – С. 42–44.
13. Буреева Н. Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП “STATISTICA”. Учебно-методический материал по программе повышения квалификации “Применение программных средств в научных исследованиях и преподавании математики и механики” / Н. Н. Буреева // *Нижний Новгород*. – 2007. – 112 с.

Отримано 19.12.2014

Summary

The article presents a methodological approach assessment of the security of the national economy of the country in the political sphere based on modern methods of analysis (correlation, cluster analysis method and taxonomy), which allows an objective assessment of its level of development, to identify disparities of development and can serve as a basis for the development of security measures national economy in the face of increasing integration processes.

УДК 336.027

*Е. Н. Огородняя, Харьковский национальный экономический университет
имени Семена Кузнецца, преподаватель кафедры банковского дела*

**ФОРМИРОВАНИЕ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ**

Статья посвящена исследованию формирования монетарной политики центрального банка для обеспечения устойчивого развития экономики страны на примере Украины. Для исследования данного процесса предложен институциональный подход, который позволяет учитывать особенности формирования монетарной политики и общеэкономической политики страны.

Ключевые слова: монетарная политика, устойчивое развитие, институциональный подход, архитектура.

Постановка проблемы. Существующее состояние экономики Украины свидетельствует о необходимости дальнейшего усовершенствования государственного регулирования устойчивого развития её экономики. Одним из наиболее

важных инструментов государственного регулирования является монетарная политика, которая проявляется как гибкий финансовый инструмент при обеспечении устойчивого развития экономики страны.

© Е. Н. Огородняя, 2014